

**UNIVERSITAT
JAUME I****Graduat Universitari
Senior**Universitat per a Majors
Vicerectorat d'Estudis i Docència**ASSIGNATURA: LA CULTURA DE CASTELLÓ I EL SEU MARC DE REFERÈNCIA****Codi 3029 3r curs. Credits 2****Professor: José Juan Sidro Tirado.****Sessió 2^a.**

2.- Referents de vida:

2A.- Personatges: 2A1. Populars i Anònims

2- Referents de vida:**2A.- Personatges****Justificació:**

Es diu que els grecs, reconeguda la seua saviesa per tots, no escrivien necrològiques, simplement es preguntaven si l'absent havia tingut passió. Era suficient per a conèixer-lo. I és que semblava important saber que havien fet com a membres de la col·lectivitat, a què havien dedicat el seu temps, però es tenia en compte bàsicament si havien posat entusiasme en els seus treballs, respecte als altres en les seues relacions, afecte a les coses que feien i, sobretot, si en les seues històries hi havia passió.

En aquesta segona sessió intentarem apropar-nos al coneixement d'un gran nombre de persones i personatges que al llarg de la història han fet ostentació del seu castellerisme, deixant empremta directament o indirectament en la nostra cultura.

És veritat que els pobles són grans si ho és la grandesa dels seus veïns, per tant, cal conèixer i difondre, la vida, obra, accions o simples anècdotes d'aquestes persones, per ajudar-nos a recrear-nos en la història més positiva de la nostra ciutat.

La història viva de la cultura de Castelló es basa també en la vivència de les persones que l'han feta possible. Intel·lectuals, comerciants, mestres, tertulians, metges, notaris, auditors, advocats, empresaris, sacerdots, escriptors, restauradors, músics, artistes... conformen per més de 7 segles de la nostra existència com a poble, el formidable elenc de persones que han viscut, han patit, han gaudit, però sobretot han fet ciutat i han professat castellerisme. Naturalment, no estan tots els que són, però si són tots els que estan.

Intentarem una passejada pels noms i les vides que han ajudat a construir un Castelló actual, modern, pròsper i amb una gran quantitat de vida. Una anàlisi d'éssers humans, populars, en algun cas poc coneguts i gairebé en l'oblit, al costat d'altres vertaders baluards, "sabuts", que enriqueixen la cultura castellanera.

Es tracta d'un acostament humà a persones de totes les classes socials de Castelló. Homes i dones que han fet alguna cosa especial, una miqueta o un gran esforç, motivant que el poble els veja com a models, com a guies de comportament o dotats d'un do admirable. A través d'ells ens apropem a la intrahistòria de Castelló, una estampa, el desconeixement de la qual deixaria incomplet el panorama cultural de la nostra ciutat.

2A1.- Populars i anònims

Castelló, com qualsevol altre poble o ciutat, ha comptat al llarg de la seua història amb una prole de personatges populars, especialment recordats i estimats per tots aquells que han conegut la seua història.

D'alguns d'ells hem pogut tenir referències com a models de cultura popular, per la seua condició de bones persones i de gran civisme.

Perot de Granyana

Segons conta la llegenda, Perot de Granyana fou un humil llaurador castellanenc, que l'any 1366, mentre estava llaurant, va alçar una pedra tocant a les arrels d'un lledoner, baix la qual va aparèixer la imatge de la Verge Maria, d'ací el seu nom de Verge del Lledó.

El primer relat de la troballa i, per tant, la referència a Perot, arriba a nosaltres a través d'una còpia d'una altra còpia i d'una altra, considerant-se que inicialment formava part del Llibre del bé i del mal, de la ciutat i regne de València. Tanmateix una acurada anàlisi filològica de les particularitats i termes emprats al text i una edició facsímil d'aquest llibre de 1777, demostren que aquest fragment mai va formar part d'aquell llibre.

En lo any 1366 en la ocasió que Perot de Granyana llauraba en lo seu camp sucehí que si le pararen los bous al temps que feya transit per desus un

almesquer: forseja pera que pasaren Avant i habent donat un pas de el rell salta una rail et statium de sus ella una ymatge de madona Santa Mariaqual prngué ab gran devoció y regosig é pus la porta a el poblatpera la enseñanza hon llavors li prestaren la santa reverencia, e ab determinació dels jurat, li alzaren capella á hon encontrada foch.

A més a més d'aquest relat falsament medieval, coneixem també una altra antiga versió escrita sobre els orígens de Lledó i Perot, datada el 1563, de l'historiador borrianenc Rafael Martí de Viciano a qui en la seua Crònica de l'Inclita i coronada Ciutat de València i el seu Regne, ens diu:

“... a més a l'horta d'aquesta Vila (Castelló)... Pere Granyana, pagés, tenia un heretament en el qual llaurava amb un parell de bèsties i llauarant, amb la punt de la reixa va aixecar i va moure una pedra de més de quatre quintars de pes i sota la pedra va veure una imatge de pedra d'alabastre de nostra Senyora la Mare de Déu...”

Existeixen altres publicacions que marren d'una manera o l'altra la troballa, i en totes elles hi ha coincidència en què aquella es fa en un terreny que és propietat de Perot de Granyana. Així que mentre la troballa pot ser amb tota probabilitat llegenda, el personatge va haver d'existir en realitat.

Què sabem d'aquest personatge?

El llinatge Granyana procedeix d'alguns topònims catalans (Granyana de les Garrigues, Granyana de Cervera o Granyadella) que des d'època medieval forma part dels cognoms castellonencs.

Segons el llibre de vèlues de la peita de 1371, exercia en la via com a notari un tal Bernat Granyana, que no posseïa terres a la partida de Lledó.

Al llibre de la Peyta de 1398, llibre on es reflecteixen per parròquies de Castelló a tots els ciutadans que havien de pagar l'impost de la Peyta, apareixen cinc veïns, el cognom dels quals és Granyana, però tampoc, cap d'ells, posseeix terres al paratge de Lledó.

El professor Sánchez Adell va documentar en el seu dia que la primera ocasió en què un terreny agrícola apareix com a propietat d'un tal Guillamó Granyana és al primer terç del segle XV. Durant un període de més de deu anys la parcel·la pertany a Pere Granyana, fill de Guillamó, amb molta probabilitat el personatge a qui la llegenda atribueix el protagonisme de la troballa.

En 1479, després de la mort de Pere Granyana, algunes de les seues terres passen al seu fill, anomenat d'igual manera, i entre elles la parcel·la de Lledó, propera al santuari. A més, aquest membre de la família va comprar més terrenys situats al costat dels seus. Al llarg de tot el segle XVI aquesta finca de Lledó va ser heretada pels Granyana, de generació en generació.

Quan Viciano publica la seua Crònica encara vivien en la Vila els descendents d'aquell Perot de Granyana, en tercer o quarta generació, i el terreny de l'esdeveniment seguia sent propietat de la família.

Existeix, per tant, des de temps incert, una tradició oral sobre la troballa i una existència real de la família del Granyana.

Ha marcat tant a la cultura castellanenca l'existència d'en Perot que fins i tot a Castelló quan volem dir d'una persona que és un bon home, que no desconfia de ningú, que ajuda a tot el que li demana i que respon a tot amb el somriure més gran, diem que "és un Perot".

Joano "el tramusser"

Un dels personatges que ha quedat gravat en la memòria i forma part de la cultura popular dels castellanencs, per la popular cançó que tots els que som d'aquesta terra alguna vegada hem taral·lejat, va ser "Joano el tramusser", un tipus simpàtic i xerraire que amb el pas dels anys es va anar tornant esquerp.

Era Joano un venedor ambulat, com ho eren també en aquell Castelló de meitat del segle XIX, l'aiguadera, el venedor de terra per escurar, el d'herba o el de lleixiu, sent el seu suport la venda de cacau i tramussos, i la seua principal clientela la formada pels nens i nenes, així com les criades, cosa que aprofitava el savi comerciant per a deixar anar algunes bromes de pitjor o millor gust, que agradaven a les donzelles.

Les seues converses acompanyades sempre d'uns ordinaris gestos, eren tot un espectacle. Joano va viure així feliç durant molts anys fins que un dia, mogut per l'ansia d'ampliar el seu negoci, es va veure involucrat en un desastre comercial, consistent en l'elaboració d'un gran rotllo que seria rifat el dia de la romeria de la Magdalena.

Amb tan mala fortuna que la rifa li va sortir malament, perquè amb una única aposta es van endur el rotllo, amb la qual cosa no va tenir guanys sinó pèrdues, perquè no mai va imaginar que podia passar el que va passar. S'explica que d'aquesta pèrdua no es va restablir mai i que com una víctima més del seu esperit emprenedor, va perdre... la vida.

Encara avui ressona, cada vegada que s'acosta la Magdalena, aquesta tonada:

*"tramussos d'Àfrica
que són fresquets
que els ven Joano
el tramusser..."*

Des d'aleshores i com a símbol de la mala fortuna que pot tenir qualsevol veí a l'hora d'iniciar un negoci, es recorda a Joano...

Àgueda Urban Fernández

La popular "castanyera" de la "Porta del Sol", que va mantenir per molts anys la seua paradeta enfront de la façana de l'antic hotel Suís.

A part de la seua popularitat -guanyada a pols la seua relació amb tot tipus de clients-, es va fer famosa perquè el gener de 1878, va merèixer l'honor de ser seleccionada, formant parella amb el també castellonenc José Ripollés Caçador, per representar Castelló, ballant, davant el reial matrimoni, al Palau d'Orient, el "bolero de Castelló", amb motiu del casament del rei amb la seua primera esposa, Maria de la Mercé d'Orleans i Borbó.

Es diu que va agradar tant als reis la interpretació del ball per la parella de castelloners que, a ell, el va nomenar "cavaller cobert", privilegi de "Gran d'Espanya", que permet a qui el rep parlar amb el Rei de peu i cobert, cosa que no és poc permetre, i a ella, li va concedir l'únic privilegi que, modesta i treballadora, li va sol·licitar: obtenir de per vida, llicència -que cap ajuntament posterior li va prendre-, per tenir lloc de venda de castanyes a la Puerta del Sol de la seua ciutat i exempt de qualsevol pagament d'impostos.

Finalment dir que, fins ben entrats els anys quaranta del segle passat, Àgueda Urban, es va mantenir ferma en el seu lloc, i que ja molt major, se la veia moltes vegades suportant inclemències del temps, amb temperatures baixíssimes, sota un enorme i negre paraigua que desplegava sobre el lloc de venda, en senyal de pluja o protecció contra els rigors del sol.

La castanyera de la Porta del Sol ens recorda l'esforç que suposa treballar a peu de vorera, amb molt de sacrifici i pot de profit, a la vegada que ens fa veure com la dansa tradicional del nostre poble, pot arribar a ser el llenguatge mímic de l'ànima i com el bolero de Castelló va arribar a la categoria de ball cortesà i aristocràtic.

Rositín Domínguez

Va ser per molts anys la dona més popular de Castelló. En tots els esdeveniments que se celebraven a Castelló era present. Ningú sabia qui l'havia convidada ni com arribava a assabentar-se, però cap acte començava abans que Rositín fos present.

Personatge popular castellonenc. Filla del doctor Domínguez, que vivia al carrer Colón, en el cantó amb Mealla. En el Pregó del 1952, va ser una de les primeres dones que es va vestir de castellanera, sense exercir cap càrrec, com ara dama o madrina; va ser representant una de les partides de Castelló.

La seua presència en actes o festes és considerava necessària com a signe de l'èxit de la programació. Era una dona extravertida, parladora, simpàtica sempre. Va ser l'última persona que va tocar la campaneta de l'estació de la Panderola, en l'últim viatge del tramvia, en agost de 1963. Sovint els organitzadors d'una celebració deien allò de "Vinga, xiquets, que ja està ací Rosita Domínguez, ja podem començar".

Era alta, simpàtica, tenia facilitat de paraula i es relacionava amb tothom. En morir l'any 1990, va ser enterrada a Ontinyent, però gràcies a un grup d'amics les seues restes van ser traslladades al cementiri de Castelló.

La seua imatge va quedar immortalitzada en una pintura al fresc, de Joan Soler Blasco, que decora el menjador del Casino Antic de Castelló.

Rosa Domínguez una dona en moltes ocasions incompresa, que simbolitzava amb la seua presència la solitud i, a la vegada, la integració, que vivia la festa molt intensament, una dona del Castelló tòpic i típic.

La seua participació activa en totes les manifestacions festives, culturals i etnològiques, la seua omnipresència en qualsevol manifestació de caràcter cultural o festiu, va aconseguir que, en la nostra cultura popular, a aquella persona que se la pot veure en qualsevol acte, en qualsevol lloc, a qualsevol hora a qualsevol punt de la ciutat, se la interpel·la dient-li: "Sembles la Domingues".

Tres dones amb caràcter

La cultura castellanenca és una cultura plural, polièdrica, integradora i, a forjar aquest esperit, hi han contribuït sense dubte molts altres personatges populars.

Recordarem a continuació a tres dones amb caràcter, d'empenta, que feien moltes i diferents coses al mateix temps, cuinaven, netejaven la casa, criaven..., tres lluitadores, que a més a més es guanyaven uns dinerets fora de casa, quan això era quasi un miracle. Tres dones propietàries del seu destí, que van triar on i com viure i que també, a la seua manera, van ajudar a forjar la cultura popular castellanera des de l'enginy i la superació.

- **Maria "de les Pintetes"**, una balladora i cantadora de carrer que en qualsevol moment entonava "la bien pagà" o "la hija de Juan Simón" formant "corro" i recollint, a la fi de la seua improvisada actuació, "la calderilla" que el públic li llançava. Una dona que va desaparèixer misteriosament de la ciutat un dia dels inicis de la guerra civil, rumorejant-se que havia mort en un bombardeig.
- **Quica "la margallonera"**, venedora de margallons i dàtils de gos, comercialitzats amb crits per aconseguir l'atenció dels possibles compradors, sobre la seua dolçor.
- **"La pastora"**, una dona recordada que recorria Castelló amb un xicotet carret arrossegat per un burret i carregat de geladores, venent "refresquets". Una dona xarradora i incansable, venedora a domicili, a peu de carrer.

I ells no se queden curts

- **"El terrero"**, un home geperut i baixet, i amb cara de males puces que portava un carret de mà i viatjava amb el fill i la filla. El fill empentava el carro, la filla despatxava la terra argilosa, terreta per escurar, i el pare controlava i renyia contínuament als dos menuts.
- **El sinyo Nasio, "el de la borreta"**, matalasser i esquilador. Com a matalasser se sabia de memòria totes les alcoves, escales i terrats del poble; en el que pertocava a esquilar, era dels més ràpids i apanyats del poble. Les seues professions el feien "el diari local", ho sabia tot de tots, però mai parlava malament de ningú.
- **Rufino "l'home dels volantins."** La major part dels veïns el jutjaven un poca-solta, el tenien per persona de molt poc senderi. La seua posicion social era de poc de prestigi. Era allò que hui en dia diríem un ximple, tan ximple que "feia voltes de campana en l'aire per 10 cèntims "i, com després, en moltes ocasions no li'ls donaven, aleshores iniciava un volantí contrari, tot dient: "com no me'ls dones (els cèntims) ara desfaig la volta", pensant-se ter la major justícia del món.

Amb tots o amb un sol d'aquests personatges, podem fer-nos una idea aproximada de com som els habitants d'aquesta terra i de com han marcat la vida cultural popular de Castelló.